

Vertel me eens, wat heb je hier nu aan?

Nico Keilman

Het moet eind 2000 of begin 2001 zijn geweest. Ik was verstrikt geraakt in het probleem de variantie te berekenen van het Totale Vruchtbaarheidscijfer (TVC) wanneer het verloop van dit cijfer over tijd kan worden opgevat als een Brownse beweging met een absorberende bovengrens. Bij mijn weten was die variantie nog niet eerder afgeleid, dus ik was tamelijk tevreden toen ik na enkele dagen stug doorrekenen de volgende uitdrukking vond:

$$\text{Var}_g(Z_t; z_0, a) = (z_0^2 + \sigma^2 t) + \left\{ -4a(a - z_0) \frac{1 - \Phi(u)}{2\Phi(u) - 1} - \left(a - \frac{a - z_0}{2\Phi(u) - 1} \right)^2 \right\} + \frac{2(a - z_0)}{2\Phi(u) - 1} \sqrt{\frac{\sigma^2 t}{2\pi}} \exp\left(-\frac{u^2}{2}\right).$$

Bij het bekijken van deze gruwelijke formule moest ik opeens aan Nico denken. Het was net alsof ik hem hoorde zeggen: “Vertel me eens, wat heb je hier nu aan?”. En natuurlijk, ik moest hem gelijk geven. Het lukte me deze vondst gepubliceerd te krijgen – weliswaar in half-grijze literatuur. Maar ik heb nog nooit enige aanwijzing gevonden dat iemand anders de formule heeft gebruikt.

Nico’s achterdocht jegens puur theoretisch werk is terecht. De voornaamste taak van demografen is om veranderingen in omvang en samenstelling van de bevolking inzichtelijk te maken, zodat ongewenste ontwikkelingen op tijd kunnen worden gesignaleerd. Of en in welke mate zulke ontwikkelingen kunnen worden bijgestuurd is een andere vraag. Dat is lang niet in alle gevallen mogelijk. Maar puzzeltjes als die hier boven helpen weinig wanneer beleidsmakers op maatschappelijke ontwikkelingen wensen te anticiperen.

Gedurende zijn gehele wetenschappelijke loopbaan heeft Nico dicht tegen het beleid aan gewerkt. Zijn jarenlange betrokkenheid bij het Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken (WPRB) getuigt daarvan. Dit werkverband werd in 1983 door de regering ingesteld met als doel “... de vinger aan de pols te houden van de demografische ontwikkeling in het besef dat veranderingen in de omvang en samenstelling van de bevolking belangrijk zijn voor de hele samenleving en voor de vormgeving van overheidsbeleid...” zoals Nico het formuleerde in zijn voorwoord tot het tiende WPRB-rapport, dat in 2012 verscheen. Vanaf het derde rapport (1991) heeft Nico een belangrijke rol gespeeld in dit werk, eerst als secretaris van het WPRB, en vanaf het zevende rapport (2003) als voorzitter daarvan. Toen ik bij het schrijven van dit stukje de rapporten nog eens op een rij legde raakte ik onder de indruk van de verscheidenheid aan onderwerpen die in het verleden aan de orde kwamen. Actuele bevolkingsontwikkelingen in Nederland, Europa en elders in de wereld werden uiteraard in ieder der tien rapporten beschreven, maar daarnaast zien we ook onderwerpen als kinderloze vrouwen, bevolking en milieu, concentratie en segregatie van minderheden, toekomstige ontwikkelingen van informele zorg, armoede en demografisch gedrag, achtergronden en

sociale gevolgen van immigratie, werken en zorgen gedurende de individuele levensloop, pensioneringsgedrag, de grote stad in demografisch perspectief en actief ouder worden. De reeks WPRB-rapporten geeft een heel mooi beeld van wat beleidsmakers sinds de jaren tachtig zoal heeft beziggehouden voor wat betreft de gevolgen van demografische veranderingen. Hoewel veel van de hoofdstukken in de achtereenvolgende WPRB-rapporten zijn geschreven door vertegenwoordigers van de planbureaus en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), zien we toch heel duidelijk Nico's invloed in de keuze der onderwerpen en in de manier waarop de thema's zijn beschreven. Want, zoals het eens door Dick van de Kaa is verwoord: Nico heeft een goede hand van schrijven. Helder en duidelijk, geen overbodige bijzinnen of moeilijke zinsconstructies, direct de boodschap verwoorden. Dat is Nico's stijl. We zien die goede hand van schrijven ook in Nico's stukjes in Demos, waarvan hij sinds jaren redactielid is.

'Dicht tegen het beleid' heeft in Nico's werk nog een andere invulling gekregen. In zijn vroege loopbaan was hij namelijk zeer actief binnen het wetenschapsbeleid, meer speciaal de programmering van demografisch onderzoek. Toen ik begin 1982 bij het NIDI in dienst kwam voerde Nico, samen met Hans van Leusden, het secretariaat van het Nationaal Programma Demografisch Onderzoek. Dit onderzoeksprogramma was in 1974 ingesteld door de toenmalige minister voor Wetenschapsbeleid, op aanbeveling van de Staatscommissie Bevolkingsvraagstukken. De opdracht van het NPDO was de door de Staatscommissie voorgestelde onderzoeksagenda uit te voeren. In de praktijk had het NPDO een coördinerende en stimulerende functie, omdat de wetenschappelijke instellingen en de beleidsinstanties die zich met demografisch onderzoek bezighielden hun eigen werkprogramma's hadden. Maar het NPDO kon dankzij een budget van rond 4 miljoen gulden ook onderzoek initiëren. Het NPDO, dat gedurende de jaren 1974-1982 actief was, kreeg als opvolger het Programmeringscollege Demografisch Onderzoek (PCDO) met een meer beperkte opdracht. Ten eerste werd het PCDO, met Nico als secretaris, voor slechts twee jaar ingesteld, en ten tweede beschikte het niet over eigen middelen om onderzoek uit te laten voeren. Maar mede door de PCDO-activiteiten kon in 1987 de NWO Werkgemeenschap Demografisch Onderzoek in het leven worden geroepen. Deze werkgemeenschap formuleerde een prioriteitenprogramma bevolkingsvraagstukken dat in 1989 door NWO werd aanvaard. Maar ook later speelde Nico een belangrijke rol in de programmering van demografisch onderzoek, zoals de door hem geschreven NIDI-rapporten nr. 23 en 47 uit achtereenvolgens 1991 en 1996 duidelijk maken.

Tegen de achtergrond van het NPDO en het PCDO hadden Nico en ik uitgebreide contacten, meer in het bijzonder in het kader van het project 'Onderzoek naar Relatievorming in Nederland' (ORIN). Dit project werd in het midden van de jaren tachtig door het NIDI georganiseerd, in samenwerking met de Universiteiten van Amsterdam, Tilburg en Wageningen. Het retrospectief opgezette steekproefonderzoek werd gefinancierd door het NPDO. In 1986 verscheen een door het PCDO geïnitieerde programmeerstudie op het terrein van de relatievorming, huishoudensontwikkeling en vruchtbaarheid. In deze studie werd aanbevolen om de verscheidenheid aan leef- en relatievormen in Nederland in de jaren tachtig in kaart te brengen, en na te gaan welke ontwikkelingen zich hierin voordeden. In het verlengde van het ORIN-project ontwikkelde ik een prototype van het huishoudensprognose-

model LIPRO, dat later door Evert van Imhoff verder operationeel werd gemaakt. Ik geloof dat dit prognosemodel bij Nico nog net door de beugel kon, ondanks de vele voor die tijd nieuwe foefjes die we in het model aanbrachten. Dat het later ook door derden veel is gebruikt zal hieraan hebben bijgedragen.

Op Europees gebied heeft Nico zich al vanaf het begin van de jaren tachtig verdienstelijk gemaakt. In 1983 werd de European Association for Population Studies (EAPS) opgericht. Het NIDI speelde daarbij een belangrijke rol. Vanaf het begin tot 1995 was Nico uitvoerend secretaris van EAPS (van 1995 tot 2008 was hij lid van de EAPS-Council). In die hoedanigheid woonde hij de vergaderingen van de EAPS-Council bij. Toen Nico voor een van die vergaderingen verhinderd was mocht ik invallen. Door INED-directeur Gérard Calot, op dat moment de President van EAPS, werd ik prompt ‘the other Nico’ gedoopt. Terug op het NIDI werd de verwarring voor buitenstaanders alleen maar groter toen eind jaren tachtig een derde Nico, namelijk Nico Klaasen van het Bureau Bevolkingszaken van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen enige tijd op het NIDI vertoefde.

Ook nadat ik het NIDI in 1990 had verlaten had ik nog veel goede contacten met Nico. Vooral denk ik met plezier terug aan de talloze conferenties die EAPS organiseerde en waarbij Nico vanuit zijn functie aanwezig moest zijn. Al snel ging het gerucht dat Nico tijdens die bijeenkomsten de ‘NIDI-portemonnee’ beheerste – dit heeft sterk bijgedragen aan al die goede herinneringen.

Een van Nico’s opvallende karaktertrekken is zijn goede humeur. Ik heb het niet nagegaan, maar ik ben er vast van overtuigd dat Nico in de jaren zeventig en tachtig de NIDI-medewerker was met de meeste dienstjaren zonder vaste aanstelling. Het deed hem schijnbaar niet, hij bleef goedgeluimd. “Er is altijd wel een potje te vinden om mij in dienst te houden” hoorde ik hem meermaals zeggen. En hij kreeg stevast gelijk. Met de invoering van de doelfinanciering werd het NIDI-budget wat ruimer en kreeg hij alsnog de lang verdiende aanstelling. We gunden het hem van harte. In de jaren negentig werd hij adjunct-directeur. Ik heb hem altijd als ‘mr. NIDI’ beschouwd.

Ook zijn gevoel voor humor tekent hem. Tijdens de lunch- en theepauzes op het NIDI bespraken we regelmatig belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen. Nico nam dan stevast stelling op een manier die lijnrecht inging tegen de heersende opvattingen. Ik verdenk hem ervan dat hij niet altijd zijn persoonlijke mening verwoordde, maar vaak (jonge) medewerkers wilde uitdagen – of misschien alleen maar in verwarring brengen?

Nu treedt hij terug. Het NIDI zal hem missen, zowel om zijn persoon als om zijn werk. Het zal niet meevallen het gat op te vullen. Maar zijn pensioen heeft hij zeer wel verdiend, en ik hoop dat hij nog geruime tijd met Anne en met de familie in goede gezondheid zal kunnen doorbrengen.

En nu terug naar Nico’s vraag. Waar gebruik je die variantie nu eigenlijk voor? Ik denk dat ik hem dat maar eens persoonlijk moet uitleggen.